

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-164>

УДК 304:316.4

СОЦІАЛЬНО-СОЛІДАРНА ЕКОНОМІКА: КОНЦЕПЦІЯ ТА РІЗНОМАНІТНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ

SOCIAL-SOLIDARITY ECONOMY: CONCEPT AND DIVERSITY OF ORGANIZATIONAL FORMS

Шумська Світлана Степанівна

доктор економічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу
моделювання та прогнозування економічного розвитку,
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3106-1928>

Близнюк Вікторія Валеріївна

доктор економічних наук,
завідувач відділом соціоекономіки праці,
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2265-4614>

Shumska Svitlana, Blyzniuk Viktoriia

State Organization «Institute for Economics and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine»

У статті розглянуто сутність та еволюцію поняття соціально-солідарної економіки. Зазначено, що хоча більшість з понять щодо соціальної, солідарної, соціально-солідарної економіки й перетинається в деяких аспектах, вони визначають цю сферу та належні їм суб'єкти з різних точок зору, охоплюючи таким чином різні набори реалій. Досліджено стан сфери благодійності та рівня залученості українського суспільства до благодійності та волонтерства в Україні. Наголошено на важливості діяльності суб'єктів, які займаються економічною, соціальною та екологічною діяльністю, що служить колективним інтересам на основі принципів добровільної співпраці, взаємодопомоги та демократичного управління. Підкреслено потенціал соціально-солідарної економіки як важливого фактору інклюзивного та сталого зростання, що сприяє соціальним перетворенням та зменшенню нерівності.

Ключові слова: соціальна економіка, економіка солідарності, соціально-солідарна економіка, солідаризація, благодійність.

The purpose of the article is to consider the essence and evolution of the concept of social-solidarity economy; determine the state of the sphere of charity and the level of involvement of Ukrainian society in charity and volunteering in Ukraine. The study was conducted using general scientific and special methods and scientific approaches: logical-historical; study of cause-and-effect relationships, comparative assessments, analysis and synthesis, analysis of literature and official documents, generalization, the method of mass observations. The results of the analysis showed that although most of the concepts of social, solidarity, social-solidarity economy overlap in some aspects, they define this sphere and the subjects belonging to them from different points of view, thus covering different sets of realities. The article presents the concepts of social-solidarity economy developed at the international level, in particular, by the International Labor Organization, the European Commission, the OECD, and the United Nations, which call for the implementation of national strategies, the development of legal frameworks, and the provision of various incentives to support the SSE. Consideration of the social-solidarity economy in the dimension of the activities of entities engaged in economic, social, and environmental activities that serve collective interests based on the principles of voluntary cooperation, mutual assistance, and democratic governance reveals its potential as an important factor of inclusive and sustainable growth that contributes to social transformation and the reduction of inequality. The conclusions emphasize that for Ukraine during the period of Russian military aggression, social

policy and various forms of solidarity play an important role in ensuring stability in the country, as they contribute to strengthening ties between people, reducing social tension, and helping to solve common problems. During the period of post-war reconstruction, a social-solidarity economy can become a key mechanism for the reconstruction and development of Ukraine, ensuring a balance between economic efficiency and social justice.

Keywords: social economy, solidarity economy, social-solidarity economy, solidarization, charity.

Постановка проблеми. Сьогодні соціально-солідарна економіка (ССЕ) робить значний внесок у соціально-економічний розвиток країн у всьому світі. За експертними даними у Європейському Союзі соціальна економіка забезпечує роботою понад 13,6 мільйона людей, а саме 6,3% від загальної кількості населення працездатного віку; у Колумбії солідарна економіка створює близько 4% валового внутрішнього продукту (ВВП), а в Мексиці соціальна економіка формує 3,2% від загальної зайнятості та 1,2% ВВП [1].

У випадку України, значення соціально солідарної економіки посилилось під час війни і залишатиметься актуальним в період повоєнного відновлення. За результатами експертного опитування Інституту економіки та прогнозування НАН України у 2025 р., проведеного серед понад 80 фахівців із академічного, управлінського, освітнянського та самоврядного середовища, оцінки важливості принципів соціальної справедливості (4,50), прозорості (4,39), солідарності (4,32) та інклюзивності (4,00) отримали найвищі очікування саме стосовно періоду відновлення. Методологія дослідження передбачала оцінювання значущості та фактичної реалізації ключових принципів соціальної політики за шкалою від 1 до 5, що дозволило зафіксувати розрив між суспільним запитом і практикою. Водночас їхня реалізація в умовах війни оцінена значно нижче – у межах 3,36–3,82, що підтверджує потребу у новій моделі суспільного договору, де ССЕ стає інституційною основою згуртованості та довіри.

Зростаючий політичний інтерес до соціально-солідарної економіки знайшов відображення у збільшенні кількості підтримуючих заходів політики та прийнятих законодавчих актів у багатьох країнах, оскільки вона відіграє важливу роль у стимулюванні соціальних інновацій шляхом розробки локальних рішень соціальних та екологічних проблем, часто шляхом мобілізації місцевих учасників, таких як громадяни, політики, дослідники та підприємства.

Множинність організацій, цілей, практик, бізнес-моделей та юридичних осіб, що виникли в різних країнах ускладнює розробку єди-

ного визначення соціально-солідарної економіки (ССЕ) та чіткого визначення її сфери застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні точки зору – політиків, дослідників, практиків – сприяли зусиллям щодо охоплення та визначення різних понять даної сфери. В академічних працях, як правило, відображено прагнення розробити теоретичні концепції, які пояснюють рушійні сили та методи функціонування суб'єктів ССЕ, а також показати їхні відмінні риси порівняно з іншими ринковими, громадянськими та державними структурами. Ці праці базуються на різних дисциплінах, включаючи економіку, соціологію та управлінські науки, а також політологію, історію, антропологію та психологію [1-2]. Політики та практики схильні дотримуватися прагматичних підходів для уточнення концептуальних меж. Дискусії, особливо серед практиків та дослідників, ще не досягли консенсусу щодо розробки універсальних визначень цих понять, що також можна пояснити різноманітністю місцевих особливостей [3].

На практиці для охоплення існуючих ініціатив експертами використовуються різні терміни, багато з яких не ідеально узгоджені з концептуальною точкою зору. Найчастіше вживані поняття описують третій сектор, соціальну економіку, економіку солідарності, соціальну та солідарну економіку та некомерційний сектор. Хоча ці поняття перетинаються в деяких аспектах, вони охоплюють різні, хоча й такі, що перетинаються, набори реалій. Так само, як важливо визнати притаманну різноманітність даної сфери в цілому, для практики важливо оцінити нюанси та специфічне використання цих понять. Наприклад, поняття «економіка солідарності» розуміється по-різному в Латинській Америці та в Європі. Так само термін «соціальна економіка» не включає ті самі суб'єкти господарювання в Бельгії та Канаді, де фонди не входять до сфери його застосування [1; 3].

Соціологічні дані підтверджують, що проблема полягає не лише у відсутності консенсусу, а й у низькому рівні інституційної відкритості. За результатами моніторингу Інституту соціології НАН України у 2023 р. понад 60%

респондентів оцінили інституційну відкритість як низьку і лише 17% громадян вважали, що мають реальний вплив на державні рішення [4].

Метою статті є розгляд сутності та еволюції поняття соціально-солідарної економіки; визначення стану сфери благодійності та рівня залученості українського суспільства до благодійності та волонтерства в Україні.

Методи дослідження. Дослідження проведено із застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів і наукових підходів: логіко-історичного; дослідження причинно-наслідкових зв'язків, порівняльних оцінок, аналізу та синтезу, аналізу літератури та офіційних документів, узагальнення, методу масових спостережень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція соціально-солідарної економіки (ССЕ) виникла в результаті об'єднання двох понять: соціальної економіки та економіки солідарності. Саме тому соціально-солідарна економіка охоплює широкий спектр суб'єктів, різноманітних за цілями, юридичними особами, розміром, охопленням та секторами. Історично складаючись з асоціацій, кооперативів та взаємних товариств, соціальна економіка розширилася і охопила фонди та соціальні підприємства, в той же час економіка солідарності також стала включати більш спонтанні громадські ініціативи, що виникають на низовому рівні.

У сучасному українському контексті ССЕ проявляється через волонтерські мережі, ветеранські організації та соціальні підприємства, які фактично виконують функції інституційної інтеграції. За даними Українського центру незалежних політичних досліджень у 2025 р. [5]: інституційна сталість організацій громадянського суспільства залишилася на рівні 3,0 балів (за шкалою від 1 – найкраще, до 7 – найгірше), що свідчить про обмежену здатність до системної дії. Особливо низькі оцінки у експертів отримали правове середовище (3,3) та інклюзивність (2,4–2,7) [6]. Це підтверджує необхідність розвитку ССЕ як платформи для забезпечення рівного доступу до базових сервісів для ВПО, ветеранів та людей з інвалідністю. За результатами досліджень Інституту економіки та прогнозування НАНУ у 2025р., критерій «інституційна координація» отримав середню оцінку лише 2,8 із 5, а «узгодженість дій між секторами» – 2,9. Це свідчить про те, що більшість інституцій діють ізольовано, без спільного бачення та інтегрованих платформ.

Ініціативи, які сьогодні у світі експерти називають суб'єктами ССЕ, виникали протягом історії, щоб дати змогу індивідам розділяти ризики, взаємодопомагати або задовольняти соціальні потреби та прагнення. Ці організації сформувалися задовго до того, як почали використовувати такі терміни, як соціальна економіка або ССЕ. Корінні громади, наприклад, що проживають у Північній Америці протягом 40 000 років, формували та передавали цінності, подібні до ССЕ, такі як суверенітет, прозоре консенсусне формування та екологічне управління, що узгоджується із сучасними ініціативами ССЕ. Деякі автори, зокрема Дж. Дефурні і П. Девелтере [7] простежують соціальну економіку до єгипетських колективних фондів допомоги, грецьких взаємних товариств, які фінансували похоронні служби, та римських ремісничих гільдій. Подібно до їхніх сучасних аналогів, як зазначає М. Ван Левен [8], ці початкові форми розподілу ризиків виникли, щоб забезпечити певний ступінь колективної безпеки. Ці форми взаємного страхування, як підкреслюють Е. Вріенс, В. Бускенс і Т. Де Мур [9], є одним із фундаментальних і найдавніших засобів розподілу ризиків, що виникали протягом історії.

Пізніше, як простежують Ф. Мулаерт та О. Айліней [10], починаючи з IX століття, по всій Європі з'явилися подібні громадські, благодійні та ризикорозподільні організації з формуванням гільдій у германських та англосаксонських регіонах. Асоціації, на думку Дж. Дефурні і П. Девелтере [7], процвітали по всій Європі в Середньовіччі у формі гільдій, благодійних організацій та торгових асоціацій. Більш пізні форми розподілу ризиків, як зазначають С. Епштейн і М. Прак [11] та Т. Де Мур [12], виникли з робітничих рухів XIX століття, які допомогли створити перші системи страхування від безробіття та інвалідності на основі членства. Ця традиція поширилася також на Америку. Соціально-благодійні організації існували протягом усієї історії у формі релігійних об'єднань та товариств доброї волі, вони стали інституціоналізованими, за даними А.Готьє [13] в Європі в епоху Просвітництва та, зовсім недавно, у Сполучених Штатах під час швидкої індустріалізації початку 20-го століття.

На сьогоднішній день вже існує певний міжнародний консенсус щодо сутності ряду концепцій, наприклад, таких як, соціальна економіка, економіка солідарності, але є й ті, що досі залишаються предметом суперечок (наприклад, соціальне підприємництво).

На міжнародному рівні консенсус формується щодо деяких понять та принципів завдяки академічним зусиллям та нещодавнім ініціативам Європейської Комісії (ЄК), Міжнародної організації праці (МОП) та ОЕСР [14-17]. Ці ініціативи допомогли підвищити обізнаність, сприяти діалогу на високому рівні по всьому світу та навіть стимулювати скоординовані дії для просування цієї галузі.

Європейська Комісія у грудні 2021 року ухвалила свій План дій щодо соціальної економіки, який пропонує конкретні кроки для сприяння її розвитку в Європейському Союзі. ЄК визначає соціальну економіку на основі її загальних принципів та ознак, а саме як: «пріоритет людини, а також соціальної та/або екологічної мети над прибутком, реінвестування більшої частини прибутків та надлишків для здійснення діяльності в інтересах членів/користувачів («колективний інтерес») або суспільства загалом («загальний інтерес») та демократичне та/або партисипативне управління». ЄК також визначає основні типи суб'єктів соціальної економіки: кооперативи, товариства взаємодопомоги, асоціації (включаючи благодійні), фонди та соціальні підприємства [16].

Міжнародна організація праці (МОП) у 2022 році прийняла визначення соціальної та солідарної економіки, яке визнає підприємства, організації та інші суб'єкти господарювання, що «займаються економічною, соціальною та екологічною діяльністю для обслуговування колективних та/або загальних інтересів, яка ґрунтується на принципах добровільної співпраці та взаємодопомоги, демократичного та/або партисипативного управління, автономії та незалежності, а також верховенства людей та соціальної мети над капіталом у розподілі та використанні надлишків та/або прибутків, а також активів» [14]. Ці суб'єкти господарювання дотримуються певного набору цінностей, які «є невід'ємними для їхнього функціонування та відповідають турботі про людей та планету, рівності та справедливості, взаємозалежності, самоврядуванню, прозорості та підзвітності, а також досягненню гідної роботи та засобів до існування» [1].

ОЕСР у своїй Рекомендації щодо соціальної та солідарної економіки та соціальних інновацій зазначає, що SSE «складається з набору організацій, таких як асоціації, кооперативи, взаємні організації, фонди та, останнім часом, соціальні підприємства. У деяких випадках, окрім некомерційних організацій,

частиною соціальної економіки є громадські, низові та спонтанні ініціативи. Діяльність цих організацій зазвичай зумовлена суспільними цілями, цінностями солідарності, пріоритетом людей над капіталом та, в більшості випадків, демократичним та партисипативним управлінням» [15].

Генеральна Асамблея ООН у 2023 році ухвалила Резолюцію про сприяння соціальній та солідарній економіці для сталого розвитку ("Promoting the social and solidarity economy for sustainable development" (A/RES/77/281)), яка містить визначення SSE, що відповідає визначенню, прийнятому МОП у 2022 році. У ньому підкреслено, що SSE включає типові організації, такі як асоціації, кооперативи, взаємні товариства та фонди, поряд з новішими типами, такими як соціальні підприємства. У резолюції також визнається робота Міжвідомчої робочої групи ООН з питань соціальної та солідарної економіки (UNTFSSSE), створеної спеціально для підвищення престижу SSE на міжнародному рівні [1].

Певний ступінь консенсусу, як відзначають Г. Галера та С. Чіоменто було досягнуто щодо поняття соціальної економіки, зокрема серед європейських країн [2]. Ця концепція є найдавнішою, що пояснює вищий рівень консенсусу, навіть якщо вона застосовувалася по-різному в різних країнах, сьогодні вона включає специфічний набір усталених суб'єктів, які можна ідентифікувати за допомогою низки принципів, що визначають спосіб функціонування цих суб'єктів, а не їхню діяльність як таку [18; 19].

Соціальна економіка охоплює інституції, як-от кооперативи, фонди, взаємні товариства та соціальні підприємства, чия діяльність базується на принципах солідарності, демократичного управління та пріоритету людського чинника над фінансовим капіталом [15, 19]. Зокрема, європейська модель соціальної економіки наголошує на підприємствах, які об'єднуються спільною соціальною метою, віддають перевагу інтересам своїх членів, дотримуються партисипативного управління та реінвестують значну частину прибутку для підтримки цілей сталого розвитку [18; 20].

Солідарна економіка сприяє економічному баченню, заснованому на солідарності та соціальній інтеграції, і часто охоплює неформальні, місцеві ініціативи. Цей термін має різні значення залежно від географічного контексту, в якому він використовується [1]. У Південній Америці, особливо в Бразилії, він переважно стосується самоврядних

економічних ініціатив у сільській та міській місцевості, часто пов'язаних з народною економікою. У Квебеку (Канада) цей термін пов'язаний з кооперативами та некомерційними підприємствами, а також з економічним розвитком громади. В Індії групи самопомоги, які є солідарними групами близько двадцяти вкладників та позичальників, переважно жінок, є важливими джерелами місцевого економічного та соціального розвитку, особливо в сільській місцевості. У більшій частині Європи він стосується ініціатив солідарності, головним чином, але не виключно, у сфері послуг на місці (наприклад, послуги з догляду за людьми похилого віку або дітьми). Хоча соціальна економіка, як вважається, складається з встановлених структур, економіка солідарності може також включати більш спонтанні громадські ініціативи, що відбуваються на низовому рівні. Ці ініціативи, як зазначають Г. Галера та С. Чіоменто [2], часто мають експериментальний характер і випробовують нові шляхи економічного розвитку. Цей підхід був домінуючим у деяких країнах. Наприклад, Бразилія та Колумбія зазвичай використовують термін «економіка солідарності», а не «соціальна економіка» або «соціально-солідарна економіка» [15].

Отже, концепція ССЕ, що охоплює як соціальну економіку, так і економіку солідарності, з'явилася наприкінці 1990-х років для кращого визнання спільних зв'язків соціальної економіки та економіки солідарності, водночас визнаючи їхні важливі відмінності [2]. Вона забезпечує загальну перспективу, яка дозволяє включити ширший набір суб'єктів, включаючи більш спонтанні громадські ініціативи. Однак вона також включає суб'єкти, які відрізняються за багатьма аспектами, зокрема за своєю основною метою – служити взаємним інтересам своїх членів на відміну від загальних інтересів ширших спільнот, що може вимагати адаптованої політичної підтримки та спеціального фінансового підходу.

Благодійність та волонтерство як фактори солідаризації українського суспільства. Вимір солідарності, на думку експертів, проявляється через мобілізацію різних типів учасників, залучених до масштабних громадських ініціатив, де користувачі, працівники та волонтери, а також представники органів державної влади та постачальники капіталу діють разом для вирішення конкретних незадоволених потреб чи інтересів [21; 22].

Аналіз динаміки індексів поширеності та залученості до благодійності (рис.1) свідчить,

що в Україні благодійність, як вияв солідарності, є досить поширеним явищем. Під час війни залученість українців до благодійності суттєво зросла і залишається на високому рівні упродовж трьох років.

Згідно з опитуваннями, участь у благодійності упродовж 2022-2024 р. взяли 86% українців. Основними мотивами є співчуття (33%), патріотизм (17%) і почуття обов'язку (16%). Найпоширенішими формами благодійності стали фінансова підтримка (85%), передача їжі, одягу, ліків (53%) і волонтерство (50%). Понад 73% населення жертвували кошти, а середня загальна сума донатів становила 4991 грн на квартал [23].

За три роки війни волонтерство в Україні набуло значного поширення, зокрема частка українців, що здійснювали саме волонтерську діяльність, зросла із 39% у 2022 році до 43% у 2024 році [23]. Найбільше до волонтерства долучається молодь, сільське населення та працівники державного сектору. Волонтери активно допомагають військовослужбовцям (58%), близьким (39%), персональним ініціативам (38%) і незнайомим людям (31%), тоді як лише 9% працюють через благодійні фонди.

Загалом ступінь довіри до волонтерських ініціатив вища, ніж до благодійних фондів: фондам довіряють 40% населення, а волонтерам – 60%. Серед благодійних фондів довіра вища до міжнародних організацій: їм довіряють 58% [23]. Лідери рейтингу найбільш відомих фондів – “Повернись живим”, Фонд Сергія Притули та Червоний Хрест – також є лідерами й у рейтингу довіри (вартими довіри їх назвали 51%, 40% і 38% населення, відповідно). Ці три фонди також є лідерами за декларованою населенням готовністю їм допомагати. Фонду “Повернись живим” допомагали або планують допомагати 33% опитаних, Фонду Сергія Притули – 29% і Червоному Хресту – 12% [23]. Отже, українське суспільство у складний період війни продовжує бути не байдужим.

Серед бар'єрів, що знижують ефекти солідаризації – слабкий рівень стратегічної взаємодії між різними громадськими організаціями, фондами, волонтерами, бізнесом та владою, хоча й вони і співпрацюють у поточних справах. Основними бар'єрами взаємодії в громадському секторі є: відсутність досвіду в нових організаціях, нестача майданчиків для спільної роботи, брак послуг та недостатність інформації про інші організації, а також конкуренція за ресурси (донати, гранти), що також є важливим фактором, який обмежує співпрацю.

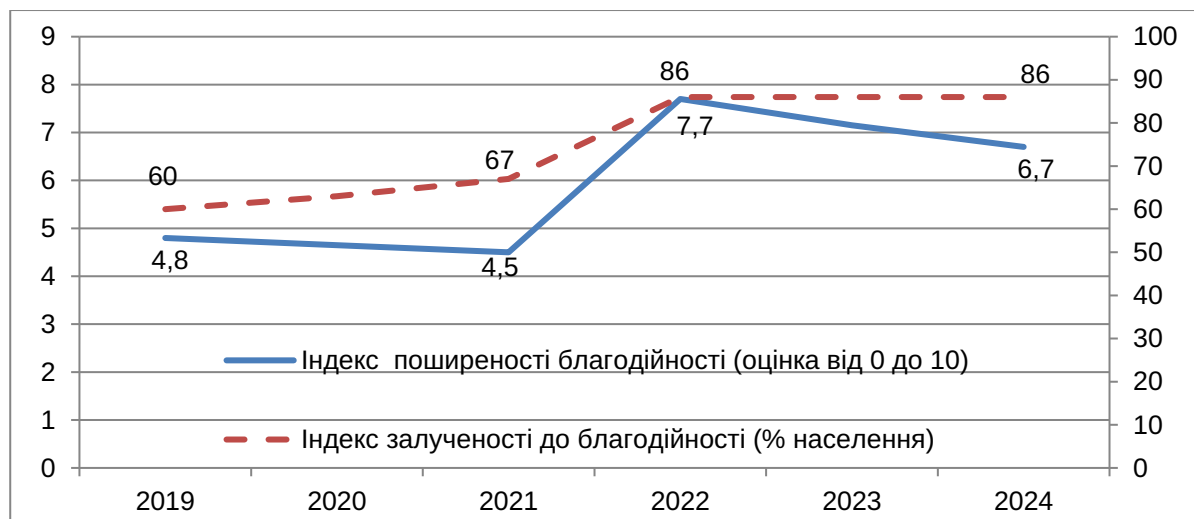

Рис. 1. Динаміка індексів поширеності та залученості до Благодійності в Україні

Джерело: сформовано на основі «Zagoriy Foundation» [23]

До викликів, що стримують рух волонтерства та благодійності, респонденти у частині співпраці із владою виділили [24]: закритість влади/окремих інституцій; відсутність/недостатність комунікації/діалогу та співпраці; небажання влади чути критику від неурядових організацій, бажання в інформаційному полі створювати лише позитивну картинку; недостатність підтримки, в тому числі фінансової, з боку місцевої влади; відсутність чіткого і єдиного бачення у органів влади на місцях і в столиці щодо того якою має бути звітність і яка допомога оподатковується.

Важливо підкреслити, що посилення солідаризації є важливим чинником розвитку українського суспільства не лише під час повномасштабної війни, але й буде не менш значущим у період повоєнного відновлення країни. Саме тому, наприклад, проєкт «Екстрена підтримка громадянського суспільства та ЗМІ у відповідь на війну в Україні» (ERIM) за підтримки ЄС має на меті розвиток сильнішого українського громадянського суспільства, щоб запобігти негативним наслідкам вторгнення шляхом проведення адвокаційних заходів, спрямованих як на безпосередній вплив війни, так і на майбутнє України, а також надання екстреної підтримки з розбудови її середньо- та довгострокового потенціалу [24].

У контексті зміцнення згуртованості, консолідації суспільства актуальними для України є рекомендації експертів проєкту, які важливі для напрацювання ефективної співпраці між громадськістю та органами влади на місцях та центральному рівні. Серед них сприяти-

муть солідаризації [24]: 1) покращення комунікації (налагодження ефективних каналів комунікації між місцевими органами влади та громадськістю); 2) підвищення кваліфікації (проведення тренінгів та навчальних програм для представників місцевих органів влади та громадськості з метою підвищення їхньої компетентності в питаннях відбудови); 3) залучення додаткових ресурсів (активне залучення міжнародних та національних донорів для фінансування відбудовчих проєктів); 4) координація донорів (створення координаційної платформи донорів, які працюють у сфері питань відбудови та відновлення).

Висновки. Розгляд соціально-солідарної економіки у вимірі діяльності суб'єктів, які займаються економічною, соціальною та екологічною діяльністю, що служить колективним інтересам на основі принципів добровільної співпраці, взаємодопомоги та демократичного управління, розкриває її потенціал як важливого фактора інклюзивного та сталого зростання, що сприяє соціальним перетворенням та зменшенню нерівності.

Для України в період воєнної агресії Росії соціальна політика та різні форми солідаризації відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності в країні, оскільки вони сприяють зміцненню зв'язків між людьми, зменшенню соціальної напруги та допомагають вирішенню спільних проблем. У період повоєнного відновлення соціально солідарна економіка може стати ключовим механізмом відбудови та розвитку України, забезпечуючи баланс між економічною ефективністю та соціальною справедливістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. OECD. What is the social and solidarity economy? A review of concepts. OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers, 2023. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/09/what-is-the-social-and-solidarity-economy-a-review-of-concepts_4b3d724b/dbc7878d-en.pdf (дата звернення: 1.11.2025)
2. Galera G. and Chiomento S. L'impresa sociale: dai concetti teorici all'applicazione a livello di policy. *Impresa Sociale*. 2022. Vol. 1. URL: https://rivistaimpresasociale.s3.amazonaws.com/uploads/magazine_article/attachment/285/ImpresaSociale-2022-01-galera-chiomento.pdf (дата звернення: 1.11.2025)
3. Fonteneau B. and Pollet I. (eds.). The Contribution of the Social and Solidarity Economy and Social Finance to the Future of Work. International Labour Organization, 2019. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/publication/wcms_739377.pdf (дата звернення: 1.11.2025)
4. Соціологічний моніторинг «Українське суспільство». Інститут соціології НАН України, 2023. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1282&page=1> (дата звернення: 1.11.2025)
5. Індекс сталості організацій громадянського суспільства в Україні. Київ: Український центр незалежних політичних досліджень, 2025. URL: https://ucipr.org.ua/images/documents/2024_CSOSI_report_EN_revII_24_07.pdf (дата звернення: 1.11.2025)
6. Реанімаційний Пакет Реформ. Ukraine Recovery Conference 2025: проміжні підсумки. Київ, 2025. URL: <https://iaa.org.ua/articles/urc-2025-golovni-rishennya-ta-ugody-dlya-vidnovlennya-ukrayiny/> (дата звернення: 1.11.2025)
7. Defourny J. and Develtere P. The Social Economy: The Worldwide Making of a Third Sector. In: Defourny J., Develtere P. and Fonteneau B. (eds.). *L'économie sociale au Nord et au Sud*. De Boeck, 1999. URL: https://www.researchgate.net/publication/240335888_The_Social_Economy_The_Worldwide_Making_of_a_Third_Sector (дата звернення: 1.11.2025)
8. Van Leeuwen M. Mutual Insurance 1550-2015: From Guild Welfare and Friendly Societies to Contemporary Micro-Insurers. Palgrave Macmillan, 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/318853796_Mutual_Insurance_1550-2015_From_Guild_Welfare_and_Friendly_Societies_to_Contemporary_Micro-Insurers_By_Marco_H_D_van_Leeuwen_London_Palgrave_Macmillan_2016_xiii_321_pp_Figures_tables_references_notes (дата звернення: 1.11.2025)
9. Vriens E., Buskens V. and De Moor T. Networks and new mutualism: how embeddedness influences commitment and trust in small mutual's. *Socio-Economic Review*. 2019. Vol. 19/3. P. 1149–1170. DOI: <https://doi.org/10.1093/ser/mwz050>.
10. Moulaert F. and Ailenei O. Social Economy, Third Sector and Solidarity Relations: A Conceptual Synthesis from History to Present. *Urban Studies*. 2005. Vol. 42/11. P. 2037–2053. DOI: <https://doi.org/10.1080/00420980500279794>.
11. Epstein S. and Prak M. Guilds, Innovation and the European Economy, 1400-1800. Cambridge University Press, 2008. DOI: <https://doi.org/10.1080/03612759.2008.10527260>.
12. De Moor T. The Dilemma of the Commoners. Cambridge University Press, 2015.
13. Gautier A. Historically contested concepts: a conceptual history of philanthropy in France, 1712-1914. *Theory and Society*. 2019. Vol. 48/1. P. 95–129. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11186-018-09335-z>.
14. International Labour Organization. The definition of the social and solidarity economy adopted at the ILO, 2022. URL: https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/sse/WCMS_849066/lang-en/index.htm (дата звернення: 1.11.2025)
15. OECD. Recommendation of the Council on the Social and Solidarity Economy and Social Innovation, 2022. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0472> (дата звернення: 1.11.2025)
16. European Commission. Building an economy that works for people: an action plan for the social economy, 2021. DOI: <https://doi.org/10.2767/12083>.
17. Caire G. and Tadjudje W. Towards a Global Legal Culture of the SSE Enterprise? An International Comparison of SSE Legislation. *Revue internationale de l'économie sociale – RECMA*. 2019. Vol. 2019/3/353. P. 74–88. DOI: <https://doi.org/10.3917/recma.353.0074>.
18. OECD. Job creation through the social economy and social entrepreneurship. OECD Publishing, Paris, 2013.
19. OECD. Job Creation and Local Economic Development 2018. Preparing for the Future of Work. OECD Publishing, Paris, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264305342-en>.
20. OECD. Social economy and the COVID-19 crisis: current and future roles. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19). OECD Publishing, Paris, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1787/f904b89f-en>.
21. Laville J.-L. Solidarity economy. In: Hart K., Laville J.-L., & Cattani A. D. (Eds.). *The human economy*. Polity Press, Cambridge, 2010. P. 225–235.

22. Hulgard L. & Andersen L. Social entrepreneurship: Demolition of the welfare state or an arena for solidarity? In: Andersen L., Gawell M., & Spear R. (Eds.). *Social entrepreneurship and social enterprises: Nordic perspectives*. Routledge, London, 2016. P. 22–40.

23. Дослідження сфери благодійності. Благодійний фонд родини Загорій «Zagoriy Foundation». Комплексний звіт, 2024. URL: https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2024/12/02_12_2_doslidzhennya_sektoru_blagodijnosti.pdf (дата звернення: 1.11.2025)

24. Роль громадськості у відбудові: приклади співпраці з владою. Інститут економіки та політичних консультацій. Проект ERIM, 2024. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/ERIM/ПП_Роль%20громадськості%20у%20відбудові_UA_Бетлій.pdf (дата звернення: 1.11.2025)

REFERENCES:

1. OECD (2023). What is the social and solidarity economy? A review of concepts. OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers. Available at: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/09/what-is-the-social-and-solidarity-economy-a-review-of-concepts_4b3d724b/dbc7878d-en.pdf (accessed November 1, 2025)

2. Galera, G., & Chiomento, S. (2022). L'impresa sociale: dai concetti teorici all'applicazione a livello di policy [The social enterprise: from theoretical concepts to policy application]. *Impresa Sociale*. Vol. 1. Available at: https://rivistaimpresasociale.s3.amazonaws.com/uploads/magazine_article/attachment/285/ImpresaSociale-2022-01-galera-chiomento.pdf (accessed November 1, 2025) (in Italian)

3. Fonteneau, B., & Pollet, I. (eds.) (2019). The Contribution of the Social and Solidarity Economy and Social Finance to the Future of Work. International Labour Organization. Available at: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/publication/wcms_739377.pdf (accessed November 1, 2025)

4. Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy (2023). Sotsiologichnyi monitorynh «Ukrainske suspilstvo» [Sociological monitoring «Ukrainian Society»]. Available at: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1282&page=1> (accessed November 1, 2025) (in Ukrainian)

5. Ukrainskyi tsentr nezalezhnykh politychnykh doslidzhen (2025). Indeks stalnosti orhanizatsii hromadianskoho suspilstva v Ukraini [The Civil Society Organization Sustainability Index in Ukraine]. Kyiv. Available at: https://ucipr.org.ua/images/documents/2024_CSOSI_report_EN_revII_24_07.pdf (accessed November 1, 2025) (in Ukrainian)

6. Reanimatsiyni Paket Reform (2025). Ukraine Recovery Conference 2025: promizhni pidsumky [Ukraine Recovery Conference 2025: interim results]. Kyiv. Available at: <https://iaa.org.ua/articles/urc-2025-golovni-rishennya-ta-ugody-dlya-vidnovlennya-ukrayiny/> (in Ukrainian)

7. Defourny, J., & Develtere, P. (1999). The Social Economy: The Worldwide Making of a Third Sector. In: Defourny J., Develtere P., and Fonteneau B. (eds.). *L'économie sociale au Nord et au Sud*. De Boeck. Available at: https://www.researchgate.net/publication/240335888_The_Social_Economy_The_Worldwide_Making_of_a_Third_Sector (accessed November 1, 2025)

8. VanLeeuwen, M. (2016). Mutual Insurance 1550-2015: From Guild Welfare and Friendly Societies to Contemporary Micro-Insurers. Palgrave Macmillan. Available at: https://www.researchgate.net/publication/318853796_Mutual_Insurance_1550-2015_From_Guild_Welfare_and_Friendly_Societies_to_Contemporary_Micro-Insurers_By_Marco_H_D_van_Leeuwen_London_Palgrave_Macmillan_2016_xiii_321_pp_Figures_tables_references_notes (accessed November 1, 2025)

9. Vriens, E., Buskens, V., & De Moor, T. (2019). Networks and new mutualism: how embeddedness influences commitment and trust in small mutual's. *Socio-Economic Review*. Vol. 19(3), pp. 1149–1170. <https://doi.org/10.1093/ser/mwz050>

10. Moulaert, F., & Ailenei, O. (2005). Social Economy, Third Sector and Solidarity Relations: A Conceptual Synthesis from History to Present. *Urban Studies*. Vol. 42(11), pp. 2037–2053. <https://doi.org/10.1080/00420980500279794>.

11. Epstein, S., & Prak, M. (2008). Guilds, Innovation and the European Economy, 1400-1800. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1080/03612759.2008.10527260>.

12. De Moor, T. (2015). The Dilemma of the Commoners. Cambridge University Press.

13. Gautier, A. (2019). Historically contested concepts: a conceptual history of philanthropy in France, 1712-1914. *Theory and Society*. Vol. 48(1), pp. 95–129. <https://doi.org/10.1007/s11186-018-09335-z>.

14. International Labour Organization (2022). The definition of the social and solidarity economy adopted at the ILO. Available at: https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/sse/WCMS_849066/lang--en/index.htm (accessed November 1, 2025)

15. OECD (2022). Recommendation of the Council on the Social and Solidarity Economy and Social Innovation. Available at: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0472> (accessed November 1, 2025)
16. European Commission (2021). Building an economy that works for people: an action plan for the social economy. <https://doi.org/10.2767/12083>.
17. Caire, G., & Tadjudje, W. (2019). Towards a Global Legal Culture of the SSE Enterprise? An International Comparison of SSE Legislation. *Revue internationale de l'économie sociale – RECMA*. Vol. 2019(3/353), pp. 74–88. <https://doi.org/10.3917/recma.353.0074>.
18. OECD (2013). Job creation through the social economy and social entrepreneurship. OECD Publishing, Paris.
19. OECD (2018). Job Creation and Local Economic Development 2018. Preparing for the Future of Work. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264305342-en>.
20. OECD (2020). Social economy and the COVID-19 crisis: current and future roles. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19). OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/f904b89f-en>.
21. Laville, J.-L. (2010). Solidarity economy. In: Hart K., Laville J.-L., & Cattani A. D. (Eds.). *The human economy*. Polity Press, Cambridge, pp. 225–235.
22. Hulgard, L., & Andersen, L. (2016). Social entrepreneurship: Demolition of the welfare state or an arena for solidarity? In: Andersen L., Gawell M., & Spear R. (Eds.). *Social entrepreneurship and social enterprises: Nordic perspectives*. Routledge, London, pp. 22–40.
23. Blahodiinyi fond rodyny Zahorii «Zagoriy Foundation» (2024). *Doslidzhennia sfery blahodiinosti. Kompleksnyi zvit [A study of the charity sector. Comprehensive report]*. Available at: https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2024/12/02_12_2_doslidzhennya_sektoru_blagodijnosti.pdf (accessed November 1, 2025) (in Ukrainian)
24. Instytut ekonomiky ta politychnykh konsultatsii (2024). *Rol hromadskosti u vidbudovi: pryklady spivpratsi z vladoiu [The role of the public in reconstruction: examples of cooperation with authorities]*. Proekt ERIM. Available at: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/ERIM/ПП_Роль%20громадськості%20у%20відбудові_UA_Бетлій.pdf (accessed November 1, 2025) (in Ukrainian)